לעכער ביי אונדז איז געווען אויף הכשרה, וואו מען איז אָפּגעווען צו צוויי יאָר, און איצטער טרוימען זיי וועגן אַ „סערטיפיקאַט". בעת די וועלט טויערן זיינען געווען פריי־ער פאַר אימיגראַציע, האָבן פּרענער יונגעלייט אָנגע־שפּאַרט אין אַלע וועלט־טיילן, — אין אַרגענטינע, אַמעריקע, דרום־אַפריקע און עטלעכע אפילו קיין ביראָ־בידזשאַן. איצט גייט די עמיגראַציע בלויז קיין פּאַלעסטינע.

אויפן פילאַנטראָפּישן געביט זיינען טעטיק דער „בקור חולים", אַ „פרויען־פאַראיין" און אַ גמילות־חסד.

אין דער ליטווישער „זשיבוריס"־גימנאַזיע לערנען פיל יידישע שילער, אויך די ליטווישע פיר־קלאַסיקע פאָלק־שול ווערט באַזוכט פון יידישע קינדער. ביי דער העברע־אישער „תרבות"־פאָלקשול עקזיסטירט אויך אַ ביבליאָטעק פון העברעאישע און יידישע ביכער. דער טיראַזש פון די יידישע טעגלעכע צייטונגען איז ביי אונדז 60 עקזעמ־פּלאַרן, פון דעם 20 „דאָס וואָרט", 15 „דער מאָמענט", „פאָלקסבלאַט" און „אידישע שטימע" צו 12. די קולטו־רעלע טעטיקייט איז זייער שוואַך. ס'קומען פאַר אָפטע טאַנץ־אָוונטן וואָס ווערן געגעבן מיט אַ צוגאָב פון טונקע־לערס אַ סצענקע, אָדער קינדער־אָוונטן פון דער „תרבות"־פאָלקשול.

אַ זאַגערער

זאַגער

אייגנטלעך איז זאַגער ניט איין שטעטל, נאָר צוויי: אַלט־זאַגער און ניי־זאַגער. פון ששת ימי בראשית איז אַ קליין שמאָל טייכל מיטן נאָמען סוועטאַ מפּסיק צווישן זיי ביידן, אַ טייכל, וואָס טריקנט אויס ערטערווייז זומער, אַז אַ האָן קען אים אַריבערשפּרייזן צופוס גאַנץ לייכט. איבערן טייכל ליגט אַ קליין בריקל, אפשר אַ ביסל גרעסער פון אַ כזית, אין אַן אַנדער אָרט ציט זיך אַ „קלאַדקע" פון אייניקע ברעטלעך מיט אַ פאַרענטש. דאָס איז די קאָ־מוניקאַציע פון ביידע שטעטלעך. פון אייביק אָן האָבן די דאָזיקע צוויי שטעטלעך פאַרמאָגט צוויי באַזונדערע רבנים, שוחטים, חזנים, בית־עלמינס, אויך באַזונדערע מחלוקתז און פּעטש צוליב עליות, גבאות, „שטעט" אין מיזרח וכדומה...

די שלעכטע עקאָנאָמישע לאַגע האָט לעצטנס די ביי־דע שטעטלעך פאַראייניקט און געמאַכט זיי פאַר איין שטאָט אין אַלע הינזיכטן, נאָר אַ שול, צוויי בתי־מדרשים, אַ בית־עלמין און, להבדיל, אַ באָד איז נאָך אין אַלט־זאַגער גע־בליבן אַלס אַ זכר לטיט, ווייל ס'איז ניטאָ וואו זיי אַהינ־צוטאָן... ניי־זאַגערער פלעגן אין שפּאַס אָנרופן: „אַלט־זאַגערער מתים", אַלס סימבאָל פון זייער אָרעמקייט, אָפּגע־לאָזנקייט און טויטקייט. איצט איז דער דאָזיקער נאָמען פאַרשוואונדן, ווייל די זעלביקע טויטקייט הערשט שוין זינט יאָרן אין ניי־זאַגער אויך.

גייענדיק אין ניט קיין מאַרק־טאָג איבער ניי־זאַגע־רער גאַסן קען אַ פרעמדער מיינען, אַז זאַגער איז אָן מענטשן. שטייען גאַנץ היפּשע, אויסגעפּוצטע, אָפּגעפאַרב־טע צוויי־עטאַזשיקע מויערן; לענג אויס די גאַסן — גאַנץ באַקוועמע, ברייטלעכע טראָטואַרן, און אַ מענטש אויף אַ רפואה ניט. וואו ניט וואו שלעפּט זיך אַ מיידל מיט אַ וויטשע אין האַנט טרייבנדיק אַ ציג... נאָר זומער פאַר־נאַכטלעך, אַרום 8 אַזייגער, ווערט מיט אַמאָל לעבעדיק. מען לויפט ראַפּטעם פון אַלע הייזער, אַ בהלה, אַ טאַראַ־ראַם. וואָס איז? — ס'איז אָנגעקומען דער אויטאָ פון שאַוול קיין זאַגער, און אין אַ מינוט 10 אַרום איז ווידער שאַ שטיל...

די עקאָנאָמישע לאַגע פון זאַגער איז אַ שרעקלעכע, קרעמער שטייען אין די טירן פון זייערע האַלב־ליידיקע קראָמען, גענעצן ברייטלעך און קוקן אויס די אויגן אויף אַ קונה; אַנדערע שפּילן אין „דאַמקעס", אָדער וויצלען זיך איינער מיטן אַנדערן צו פאַרטרייבן די לאַנגווייליקייט. אַנדערע געפינט מען אָפט שלאָפנדיק אונטערן טאָמבאַנק, אַנדערע שטייען און קוקן אַרויס יאושדיק מיט בלייכע, איינ־געפאַלענע, ביינערדיקע באַקן אין דער ווייטקייט... וואָס טראַכטן זיי? ווער ווייס, אפשר וואוהין צו אַנטלויפן, אפשר וואו צו קריגן אַ הלוואהלע און אפשר וואַרט מען אויפן בריוון־טרעגער, טאָמער וועט ער פאַרט ברענגען אַ דראַפטל פון ערגעץ?... קראָמען שטייען אין זאַגער פאַרמאַכט אין מיטן רעכטן מאַרקפּלאַץ אין די צענדליקער, הייזער, מויערן גרויסע, גראַמע, אויסגעפּוצטע שטייען ליידיק אָן שכנים. דירה־געלט איז שפּאָט ביליק, ווער עס האָט נאָך אַ ביסל מזומן, קען דרייסט קומען קיין זאַגער און אָפּקויפן דעם שענסטן, בעסטן מויער און פאַרהאַנדלען אים אין ציגל, וועט ער זיכער פאַרדינען... אַ קראָם אין זאַגער האַלט מען אָפן נאָר צוליב דעם, וואָס ס'איז פּשוט ניטאָ וואָס אַנדערש צו טאָן. אויב מען זאָל עס פאַרמאַכן — הייסט עס, די לעצטע האָפענונג אויפגעבן... ווער ס'איז ביכולת, דער אַנטלויפט אין אַנדערע מקומות, איבערהויפּט בעלי־מלאכות. און דאָס שטעטל פּוסטעוועט. יידישע איינ־וואוינער ווערן אַלץ ווייניקער. די סיבה פון דער קלאָגעדי־קער עקאָנאָמישער לאַגע דאָ איז, ערשטנס, ווייל דער גרע־נעץ מיט לאַטוויע איז גלייך הינטערן שטעטל, איז עס אַזוי אַרום אָפּגעשניטן פון אַ גרויסער באַפעלקערטער געגנט; צווייטנס, ווייל עס ליגט פאַרוואָרפן, איזאָלירט, ווייט פון באַן (28 וויאָרסט), האָט קיין שאָסיי ניט. הויבט אָן אַ ביסל רעגענען, ווערט דעמאָלט אַזאַ בלאַטע אויף די אַרומיקע וועגן, אַז ס'איז כמעט אוממיגלעך דורכצופאָרן. אַ גאַנץ ווינטער גייען כמעט קיין אויטאָס ניט. אין האַרבסט ווערט זאַגער ווי אַן איינזאַמער אינדזל, ווייל מיט קיינע פאַרקער־מיטלען איז כמעט צו איר ניט צוצוקומען. זיי־ער אָפט בלייבן דאַמאָלסט פערד און וואָגן שטעקן אין אַ „טינטער" און אום עס אַרויסצובאַקומען, מוז מען שיקן אויפן אָרט פון דער קאַטאַסטראָפע ספּעציעלע פערד און מענטשן. און מערקווירדיק, ניט געקוקט אויף די שלעכ־טע פאַרקער־מיטלען, קומט נאָך צו די אַגיטאַציע פון אונדזערע „ווערסלינינקעס" מיט זייער „סוואָי דאָ סווע־גאָ".

אין זאַגער איז דאָ אַ פאָלקשול פון „יבנה", אַ „חדר", גן־ילדים, אַ ביבליאָטעק מיט שטענדיקע רייבונגען צווישן